

Mezník 20. století – 4. duben 1949

(50. výročí založení Severoatlantické aliance)

V lednu 1945 napsal první rada Velvyslanectví Spojených států amerických v Moskvě, George F. Kennan, v dopise svému příteli Charlesi E. Bohlenovi do Washingtonu: „*Tam, kde vládnou Rusové, končí náš svět.*“ Jeden z nejlepších světových znalců sovětského Ruska stalinské éry tímto bonmotem v geniální zkratce popsal skutečnost, kterou na vlastní kůži po dlouhých čtyřicet let poznávaly generace a generace občanů středo a východoevropských států. Svět, v němž se ocitly, byl vším možným, nikoli však světem, na nějž byly starší generace zvyklé před druhou světovou válkou; světem, jenž příslušníci mladších generací poznali až po zhroucení komunismu koncem osmdesátých let.

Úvahy amerických politiků (v čele s prezidentem Franklinem D. Rooseveltem) o poválečné spolupráci tzv. Spojených národů se začaly rozplývat ještě dříve, než druhá světová válka skončila. Území „osvobozená“ sovětskými vojsky se okamžitě dostala pod sovětskou politickou a vojenskou kontrolu. Sovětská diplomacie si prosadila respektování nových hranic SSSR, jejichž základem byl pakt Molotov-Ribbentrop.

Kromě Československa, jehož území sovětská vojska opustila do zimy 1945, zůstaly sovětské posádky ve všech východoevropských zemích, spojenecké Polsko nevyjímajíc. Rozhodujícími okamžiky se staly letní měsíce roku 1947, kdy Moskva nevybíravým nátlakem donutila Prahu vzdát se československé účasti na konferenci o Marshallově plánu.

Slova československého ministra zahraničí Jana Masaryka „*Jel jsem do Moskvy jako ministr zahraničí suverénního státu a vrátil jsem se jako Stalinův podomek*“, až s cynickou otevřeností ukázala, kde jsou hranice svobodného světa. Likvidace posledních zbytků demokracie v Maďarsku v listopadu 1947 a v Československu v únoru 1948 ukázaly tento reálný stav posledním pochybovačům. Nikdo v Evropě nevěděl, kdy a kde bude sovětská expanze pokračovat - a hlavně jakými prostředky.

Již v lednu 1948 převzala iniciativu při hledání ochrany proti sovětskému tlaku Velká Británie, jež zahájila jednání s Francií, Belgií, Nizozemskem a Lucemburskem o vzniku tzv. Západní unie. Komunistický převrat v Československu tato jednání dramaticky urychlil a 17. března 1948 výše uvedené země podepsaly tzv. Bruselskou smlouvu, která se stala základem multilaterální regionální bezpečnostní organizace, uzavřené na dobu padesáti let - Obranné organizace Západní unie (WUDO).

Týden po podpisu Bruselské smlouvy začala ve Washingtonu jednání mezi zástupci nové organizace, Spojených států a Kanady o možnostech úzké spolupráce, jež byla ještě v březnu 1948 zakončena rozhodnutím o vzniku „*kolektivního obranného uskupení v oblasti severního Atlantiku*“. Následná jednání však měla, dle požadavku americké strany, probíhat s nabídkou spolupráce pro Švédsko, Norsko, Dánsko, Itálii, Portugalsko.

Oficiální jednání o spolupráci mezi zeměmi Bruselské smlouvy, Spojených států a Kanady byla zahájena ve Washingtonu 6. července 1948. Existovaly-li před několika měsíci ještě nějaké představy o možné dohodě s Moskvou, léto 1948 jasně ukázalo téměř úplné setržení rozdílů mezi expanzivními choutkami německého nacismu a sovětského komunismu.

Stalin se v červnu 1948 rozhodl pro přímou konfrontaci se Západem a sovětské jednotky zahájily 24. června 1948 pozemní blokádu tří západních sektorů Berlína. Tímto agresivním činem spálil sovětský diktátor všechny mosty k dohodě o mírové koexistenci. Žádný evropský demokratický stát si nemohl být jist, že se v bližší či vzdálenější budoucnosti nestane objektem sovětského nátlaku či přímo agrese. Již v březnu 1948 takovýto nátlak zažilo Norsko, první berlínská krize ukázala, že dříve uzavřené smlouvy jsou pro Stalina cípem papíru, pokud mu přestanou vyhovovat.

Zatímco se americké a britské dopravní letouny snažily vyrovnat se sovětskou blokádou Berlína, diplomaté sedmi zemí ve Washingtonu usilovně pracovali na obrysech budoucího spojení. Koncem října 1948 bylo dosaženo shody v základních zásadách vzniku nové aliance, která již tehdy měla také svůj název – pojem „severoatlantická“ nabídl nizozemský ministr zahraničí Eelco van Kleffens. Těsně před Vánocemi 1948 došlo ke schválení konečné redakce textu připravované smlouvy.

Po vyřešení většiny procedurálních otázek zbývalo ještě určit, které země dostanou vstupenku do tohoto exkluzivního klubu, vytvořeného pro vzájemnou kolektivní sebeobranu. Kromě původních sedmi zemí, jež se na přípravě dokumentu od počátku podílely, bylo v březnu 1949 přizváno ještě pět dalších – Dánsko, Island, Itálie, Norsko a Portugalsko. Počet vyvolených států se tímto rozrostl na dvanáct. Ráno 4. dubna 1949 pak dvanáct ministrů zahraničí, seřazených dle anglické abecedy, dokument o vzniku Severoatlantické smlouvy podepsalo. Období hledání tak skončilo.

Podpisem samotným samozřejmě Severoatlantická (washingtonská) smlouva ještě nevstoupila v činnost. Protože jejími signatáři byly demokratické země, musela smlouva ještě obstát v parlamentech zúčastněných států při ratifikačních hlasováních. Jako první se s tímto úkolem vyrovnala Kanada, jejíž parlament ratifikoval smlouvu již 3. května 1949, necelý měsíc po jejím podpisu. Klíčové ratifikační hlasování proběhlo 21. července 1949 v americkém Senátu, a kdo čekal senzaci, musel být nutně zklamán, neboť smlouva prošla vysokým poměrem hlasů 82 : 13 pro ratifikaci. Jako poslední se rozhodla předložit svému parlamentu smlouvu k ratifikaci italská vláda. Přes slovní útoky italských komunistických poslanců však ratifikace prošla zde, ač se značným časovým zpožděním, 24. srpna 1949. Tento den tedy definitivně potvrdil, že podpisy představitelů dvanácti zemí reprezentovaly vůli občanů jejich zemí.

Datum podpisu washingtonské smlouvy, 4. duben 1949, tak do určité míry rozdělil politické a vojenské dějiny 20. století na dvě části. Do tohoto okamžiku byla v evropské civilizační sféře uzavírána spojení proti přesně definovanému protivníkovi, přičemž závazky účastnických stran byly více či méně vágní. Washingtonská smlouva nemá svého protivníka nijak specifikovaného, naproti tomu závazky signatářských zemí jsou naprosto přesně (a navíc jednoduše) určeny.

Právě proto lze 4. duben 1949 chápat jako určitý mezník, jenž velmi pozitivním způsobem ovlivnil jak euroatlantickou bezpečnost, tak způsob uzavírání spojeneckých smluv. Podpis washingtonské smlouvy otevřel novou etapu světové diplomacie.

Americký prezident Harry S. Truman zakončil podepisování dokumentu projevem, v němž mimo jiné řekl:

„Je to jednoduchý dokument, ale kdyby existoval v roce 1914 a v roce 1939, a kdyby jej tehdy podporovaly státy, které jsou zde dnes zastoupeny, věřím, že by zabránil aktům agrese, které vedly ke dvěma světovým válkám.“

Slova amerického prezidenta se ukázala být prorocká. Od roku 1949 se nestal žádný členský stát Aliance objektem agresivního aktu či nátlaku, na rozdíl od evropských států stojících mimo Alianci. Půlstoletí existence Severoatlantické aliance ukazuje, že se jedná o nejlepšího a nejefektivnějšího garanta nezávislosti a míru pro jeho členské státy, jenž kdy ve světové historii existoval. Úspěšnost Aliance je dána především tím, že je defenzivním paktem, odhodlaným se bránit proti jakémukoli agresorovi.

Pravděpodobně neexistuje lepší definice úkolů Aliance, než jak ji nastínil počátkem roku 1949 americký senátor Tom Connely:

„Tato smlouva není namířena proti žádné konkrétní zemi. Je namířena pouze proti každému národu či zemi, které by uvažovaly o ozbrojené agresi proti některému z členských států.“

Major PhDr. Jiří Fidler

Předseda sněmovního výboru pro obranu a bezpečnost Petr Nečas tvrdí, že minulá lidovecká vedení rezortu se spíše zaměřovala na obrovské modernizační projekty, které prý byly mnohdy zbytečné. Jaký je váš pohled na tento problém?

Vzhledem k tomu, že chyběla koncepce armády, která se tvořila průběžně, byly tu určité politické zakázky, které se koncipovaly jako pomoc českému průmyslu. Neměly však přímou návaznost na potřeby vojsk. A navíc tu potom z těchto důvodů panovala určitá tolerance. Třeba při plnění zadaných termínů. Typickým příkladem je modernizace tanků. Osobně si myslím, že nyní se musíme soustředit na vojáka. Pořádně ho vystrojit a vyzbrojit, vybavit komunikačním zařízením. Z toho dále vyplývá, že potřebujeme modernizovat prostředky pro dopravu, jako jsou bojová vozidla pěchoty a vrtulníky. Máme například jedny z nejlepších elektronických map na světě. Nemělo by tedy nic bránit tomu, aby je v co nejkratší míře mohli s miniaturním počítačem využívat například piloti vrtulníků. Je nutné se vydat na cestu malých projektů a nepodléhat megalomanským představám. Udělat vše pro to, abychom se postarali o vojáka, minimalizovali možná ohrožení jeho života.

*Z rozhovoru s náměstkem ministra obrany pro ekonomiku
Ing. Jindřichem Tomášem,
Zemské noviny 4. 12. 1998.*